

AZ ANGOL TABUSZAVAK HATÁSA LEXIKÁLIS DÖNTÉSI HELYZETBEN KÉT TANÍTÁSI NYELVŰ ÉS ÁLTALÁNOS KÉPZÉSŰ SZEMÉLYEK ESETÉBEN

Fodor Boglárka

SZTE BTK Pszichológiai Intézet, fodorboglarka94@gmail.com

Egy idegen nyelv tanulásának szempontjából döntő fontosságú, hogy képesek legyünk megélni a nyelv érzelmi aspektusait is, ez azonban idő kérdése. Kutatásomban azt vizsgáltam, hogy a két tanítási nyelvű vizsgálati személyek előfeszített angol tabuszavak után adott reakcióideje lexikális döntési helyzetben jobban megnyúlik-e, mint általános képzésű társaiké.

A kísérletben 16-20 év közötti gimnazista diákok (13 férfi, 23 nő, átlagéletkor 17,79 év) és 20-23 év közötti már nem gimnazista, de két tanítási nyelvű vagy általános képzésben részesült személyek (7 férfi, 10 nő, átlagéletkor 20,53 év) vettek részt. A két tanítási nyelvűek esetében az angol tabuhatás nagyobb volt, mint az általános képzésűek esetében, míg a magyar tabuhatásnál nem volt szignifikáns különbség az eredmények között. Ez arra utal, hogy a két tanítási nyelvűek magasabb szinten élük át az angol nyelv érzelmi töltetét. A nyelvoktatás szempontjából fontos tudni, hogy mennyi idő szükséges ennek a szintnek az eléréséhez.

Kulcsszavak: tabuszó, idegen nyelv tanulás, lexikális döntési helyzet

Köszönetnyilvánítás: Köszönettel tartozom témavezetőmnek, Szegedi-Hallgató Emesének, aki fáradhatatlanul segítette munkámat tanácsaival és szakmai hozzáértésével. Emellett köszönet illeti a szegedi Deák Ferenc Gimnázium diákjait és munkatársait, akik lehetővé tették a kutatás elvégzését.

Kutatásomban a tabuszavak hatását vizsgáltam, mely egy részletesen tanulmányozott jelensége a kísérleti pszichológiának, pszicholingvisztikának. Az, hogy egy adott nyelvben mi számít tabunak, erősen függ a kultúrától, azonban a tabuszavak mindig valamilyen kerülendő téma köré csoportosulnak, amiről nem illendő beszélni, legalábbis nem minden kontextusban, s ezáltal használatuk a társadalom elítélését válthatja ki (Pieper, 1997; Vajda, 2005). A kerülendő téma jellege is nagyon eltérő lehet az egyes kultúrákban, illetve nagy változatosságot mutat egy-egy adott téma meglítésének mértéke is. Vannak kultúrák, melyek nyíltabbak, elfogadóbban kezelik a tabutémákat, s az ezekkel kapcsolatos szavakat, míg mások teljes mértékben elutasítják őket. A jelen kutatásban használt tabuszavak testrészek, testnedvek, betegségek megnevezései, szexualitással kapcsolatos kifejezések, s a legtöbbjük trágár, obszcén kifejezésnek minősül, a szexuális arousal-szint növekedését, szégyenérzetet válthatnak ki, de léteznek olyan tabuszavak is, melyek szintén negatív, azonban kevésbé erős érzelmi választ okoznak (pl. félelem, halál) (MacKay et al., 2004). Emellett vallással kapcsolatos, Istenkáromlást tartalmazó tabuszavak, kifejezések is léteznek, ilyeneket azonban jelen kutatás nem tartalmaz.

Az egyik közös tulajdonsága a fent említett tabuszavaknak az, hogy negatív érzelmi töltésük van, melytől nem tudunk elvonatkoztatni, így ha valamilyen tabuszót hallunk, vagy látunk, automatikusan feldolgozzuk azt, s ez negatív érzelmeket ébreszt bennünk (Pinker, 2007). A tabuszavak nem csak akkor váltanak ki belőlünk negatív érzelmi választ, ha a tudat számára észlelhetőek, hanem akkor is, ha a tudatküszöb alatt mutatják be őket a vizsgálati személyeknek, azaz a tudat számára nem észlelhető ingerként.

Annak vizsgálatára, hogy milyen mértékű érzelmi választ vált ki a vizsgálati személyből egy tudatküszöb alatti ingerként bemutatott tabuszó, jól használható a lexikális döntési helyzet. Ennek során a vizsgálati személynek egy a képernyőn felvillanó szóról kell eldöntenie, hogy létező szó-e vagy sem. Huszár, Makra, Hallgató, Janacsek és Németh (2010) is ezt a módszert használták, hogy a tabuszavak teljesítményre gyakorolt hatását vizsgálják, s én is ezt az eljárást alkalmaztam, hiszen ez a feladat igénybe veszi a figyelmi rendszert. Mivel a figyelmi rendszert jobban leterheli egy érzelmi töltéssel rendelkező szó, mint egy semleges, ezért feltételezhető, hogy a tabuszavaknak, melyek negatív töltésűek, lassabb a feldolgozásuk egy semleges szóéhoz képest (Huszár et al., 2010; MacKay et al., 2004). Ha az előfeszítő tabuszó tudatküszöb alatti bemutatása után rövid időn belül egy másik, semleges szóról, célingerről kell döntést hozniuk a vizsgálati személyeknek, a tabuszó által kiváltott negatív érzélem, megnövekedett arousal-szint és szimpatikus idegrendszeri aktivitás miatt a második szóról hozott döntés reakcióideje hosszabb lesz, mint ha a tudatküszöb alatt egy érzelmileg semleges szót mutattunk volna be (MacKay et al., 2004). Míg a tabuszót 250 msec-on belül követő célinger esetében érzékelhető a tabuszó hatása, melynek következtében megnyúlt a célingerre adott válaszreakció, addig az 500 msec-on belül bemutatott célingerre adott válaszreakciónál már nem mutatkozott meg az előfeszített tabuszó hatása (Huszár et al., 2010). Jelen

kutatásban arra próbáltunk választ keresni, hogy a tabuhatás egy tanult nyelven is kimutatható-e.

ANYANYELVI ÉS IDEGEN NYELVŰ ÉRZELMI SZAVAK FELDOLGOZÁSA

Igaz, hogy az érzelmi töltetű szavak feldolgozása miatt hosszabbra nyúlhat a reakcióidőnk, amennyiben előfeszítő ingerként kerülnek bemutatásra, azonban ha célingerként szerepelnek egy döntési helyzetben, sokkal gyorsabban hozunk döntést róluk, azaz dolgozzuk fel őket, mint egy semleges szót. Conrad, Recio és Jacobs (2011) egy német-spanyol kétnyelvű emberekkel végzett kísérlet során kimutatták, hogy lexikális döntési helyzetben az érzelmi töltéssel rendelkező célinger szavakkal szembeni gyorsabb feldolgozás nem csak az anyanyelvre korlátozódik. A kutatásban részt vevő spanyol anyanyelvűek, s a spanyolt csak második nyelvként beszélő német anyanyelvűek egyaránt gyorsabban reagáltak mind a negatív, mind a pozitív érzelmi töltéssel rendelkező szavakra, mint a semleges szavakra a lexikális döntési helyzetben. Ennek az lehet az egyik magyarázata, hogy az érzelmi töltéssel rendelkező szavak jobban vonzzák az idegen nyelvet tanulók figyelmét, ezáltal hatékonyabban tudják felidézni és felismerni ezeket a szavakat. Továbbá azt is elképzelhetőnek gondolják a szerzők, hogy az álszavakra adott reakcióidő azért hosszabb, mert a mentális lexikonban nem találjuk a szó értelmét, így tovább folytatjuk a keresést. Nem osztják azt a nézetet, miszerint szükséges az adott szót lefordítani a tanult nyelvről az anyanyelvre, hogy megfelelő kontextusba tudja helyezni azt, s érzelmi relevanciát nyerjen a nyelvtanuló számára. Azonban Dudschig, de la Vega és Kaup (2014) az automatikus motoros válaszok aktiválásának vizsgálata közben azt találták, hogy a tanult nyelv feldolgozásakor automatikusan aktiválódhatnak az anyanyelvi szavak, melyek kiváltják a tapasztalatokon alapuló motoros válaszokat, asszociációkat. Emellett Vukovic és Williams (2014) kutatási eredményei is azt a nézőpontot támasztják alá, mely szerint az anyanyelvi szavak is automatikusan aktiválódnak, miközben a tanult idegen nyelven történik a feldolgozás. Az, hogy kísérletükben a kétnyelvűek homofónokra adott reakciója megnyúlt, azt bizonyítja, hogy mindkét nyelvet aktiválták, ami egy nagyobb fokú versengéshez vezetett az alternatív jelentések között. A kétnyelvűek nyelvi hozzáférése ezen eredmények alapján tehát nem szelektív, és ez olyan kontextusban is kimutatható, ahol csupán az egyik nyelv használata releváns a feladat végzésének szempontjából. A kutatás arra is rávilágít, hogy az idegen nyelvi feladat során a kétnyelvűek azon túl, hogy nem csak az idegen, hanem az anyanyelv szavait is aktiválják, még kontextus-vezérelt anyanyelvi jelentéseket is társítanak az adott ingerekhez, ami arra utal, hogy a szemantikus és kontextuális információk párhuzamosan integrálódnak.

Opitz és Degner (2012) szerint az adott idegen nyelvet magas szinten beszélő ember számára a lexikális hozzáférés késik a nagyfokú interferencia miatt, amely az integrált anyanyelvi és idegen nyelvi mentális lexikon következtében alakul ki. Ezáltal a szavak érzelmi jelentésének feldolgozása az idegen nyelven

lassabb, mint az anyanyelven, ami különösen a mindennapi életben játszik nagy szerepet, hiszen a beszéd során olyan gyorsan váltakoznak az egyes érzelmi állapotok, illetve azok leírásai, hogy az idegen nyelvet beszélőnek nincs elég ideje mindegyik megértésére, hiszen az több feldolgozási időt igényelne. Cikkünkben több szerző korábbi eredményeire is hivatkozunk, melyek szintén azt mutatták ki, hogy a kétnyelvűek lassabban válaszolnak a második, nem domináns nyelvük szavaira az első, domináns nyelvű szavakra adott válaszokhoz képest. Emellett a kétnyelvűek lassabban válaszolnak domináns nyelvükre az egynyelvűekhez képest is (Duyck, Vanderelst, Desmet, & Hartsuiker, 2008; Gollan, Montoya, Cera, & Sandoval, 2008; Ivanova & Costa, 2008; Sandoval, Gollan, Ferreira, & Salmon, 2010, idézi Opitz és Degner, 2012).

A tabuszavak használatának nyilvánvalóan rengeteg szociális aspektusa is van. Mivel ezek a szavak szociálisan elítélendők, az emberek igyekeznek legátolni a használatukat, hiszen általában törekszenek a szociálisan elfogadható viselkedésre. Ezt olyan kísérletben is kimutatták, ahol a vizsgálati személyeknek nem kellett jobban legátolniuk a tabuszavakat, mint a semleges szavakat, mivel egyik sem volt a megfelelő válasz a kísérletben. Mégis az rIFG aktiváció alapján azt állapították meg, hogy a tabuszavakat jobban legátolják az emberek, s ez azt az állítást támasztja alá, hogy képesek vagyunk monitorozni és még idejében megváltoztatni a mondanivalónkat, ha az az adott szituációhoz nem illő. Ez a belső mechanizmus úgy működhet, hogy az adott tabuszó folyamatos összekapcsolása egy külső tiltással azt eredményezi, hogy a szó és a tiltás között egy asszociáció jön létre, így ha az adott szó eszébe jut az illetőnek, automatikusan aktiválódik a szóhoz társuló gátlás is. A külső szociális szabályok így válnak belsővé (Severens, Kühn, & Hartsuiker, 2012). Hasonlóan a szociális normák felől közelítette meg a tabuszavak kérdését Gawinkowska, Paradowski és Bilewicz (2013), akik azt találták, hogy a tanult idegen nyelven, vagy kétnyelvűek esetében a második nyelven inkább használunk tabuszavakat, mint az anyanyelvünkön, mivel így érzelmileg jobban el tudunk távolodni az adott kifejezéstől, könnyebben felmentjük magunkat a szociális normák, elvárások alól.

CÉLKITŰZÉS ÉS HIPOTÉZISEK

Kutatási kérdésem arra irányult, hogy vajon valóban csak az anyanyelven érhető-e el tabuhatás, illetve konkrétan, hogy azoknak, akik magas szinten beszélnek egy idegen nyelvet, jelen esetben az angolt, döntési helyzetben mutatott reakcióidejére nagyobb mértékben hatnak-e a nyelv küszöb alatt bemutatott tabuszavai, mint azokra, akik kevésbé jól beszélnek a nyelvet. Tehát melyik csoportra hatnak nagyobb mértékben az idegen nyelv küszöb alatti tabuszavai? Mivel a kutatási eredmények sokszor ellentmondtak egymásnak, vagy csak részleges választ adtak arra, hogy vajon hogyan alakul egy tanult vagy második nyelv érzelmi aspektusának feldolgozása, kutatásommal igyekeztem hozzájárulni ennek a kérdésnek a megválaszolásához.

Opitz és Degner (2012) eredményei szerint a második nyelv szavainak érzelmi feldolgozása sokkal lassabb, mint az anyanyelvé, ami arra utal, hogy a tabuszavak hatása sem feltétlenül mutatható ki, hiszen a meghosszabbodott reakcióidő akár betudható egyszerűen annak, hogy a második nyelv egyik szaváról kellett dönteni. Ezt azzal küszöböltem ki, hogy csak azokat az eseteket vizsgáltam, mikor magyar szóról hoztak döntést a vizsgálati személyek, melyet vagy angol, vagy magyar tabuszó előzött meg. Ezzel ellentétben Severens, Kühn és Hartsuiker (2012) azt találták, hogy a tabuszavakat jobban legátolják az emberek, ami meghosszabbodott reakcióidőhöz vezethet, amennyiben egy tabuszavat tartalmazó szópárt kell hangosan felolvasniuk egy semlegeshez képest. Feltételezésem szerint, ha valaki ismeri az adott idegen nyelv tabuszavát, akkor ez a gátlás ugyanúgy kialakulhat arra vonatkozóan is, csakúgy, mint az anyanyelv tabuszavaira. Conrad és munkatársai (2011) eredményei is azt támasztják alá, hogy nincs különbség az anyanyelv és a tanult nyelv érzelmi töltetű szavainak feldolgozása között. Eredményeiket alapul véve fogalmaztam meg kutatásom hipotézisét, miszerint, a két tanítási nyelvű képzésben részesülő vagy részesült diákok lexikális döntési helyzetben küszöb alatt bemutatott angol nyelvű tabuszavak utáni célingerre adott reakcióideje nagyobb mértékben megnyúlik, mint az általános képzésben részesülő vagy részesült diákoké. Ez arra utalhat, hogy ha valaki magas szinten beszél egy idegen nyelvet, megérheti annak érzelmi aspektusait is, akár közel az anyanyelvi szinthez. Ezt több tényező is befolyásolhatja, például az, hogy mennyi időt és energiát fektet az illető az adott nyelv tanulásába, mennyit használja a nyelvet, mennyi érzelmi tapasztalatot él át a nyelv kapcsán és képes-e azonosulni azzal.

MÓDSZEREK

RÉSZTVEVŐK

A mintaválasztás módja hozzáférés alapú, kényelmi mintavétel. A kísérletben 16-20 év közötti gimnazista diákok (13 férfi, 23 nő, átlagéletkor 17,79 év, szórása 0,81), mindannyian a szegedi Deák Ferenc Gimnázium tanulói, illetve 20-23 év közötti már nem gimnazista, de két tanítási nyelvű vagy általános képzésben részesült személyek (7 férfi, 10 nő, átlagéletkor 20,53 év, szórása 0,94) vettek részt. Négy osztályból (két darab két tanítási nyelvű, két darab általános tagozatú) kerültek ki a gimnazista vizsgálati személyek, összesen 38-an, míg a nem gimnazista csoportban 17-en voltak, így a teljes minta nagysága 55 fő. Az általános képzésű tanulók csoportjába a nem gimnazista és gimnazista csoportokból összesen 29 személy került (12 férfi, 17 nő, átlagéletkor 18,41 év, szórása 1,88), míg a két tanítási nyelvű csoportba 26 (8 férfi, 16 nő, átlagéletkor 18,88 év, szórása 0,99). A mintában szereplő személyek nembeli megoszlása eltérő, 20 férfi és 33 nő. Két kitöltő esetében utólag nem lehetett megállapítani a nemet. Az eredeti mintából 11

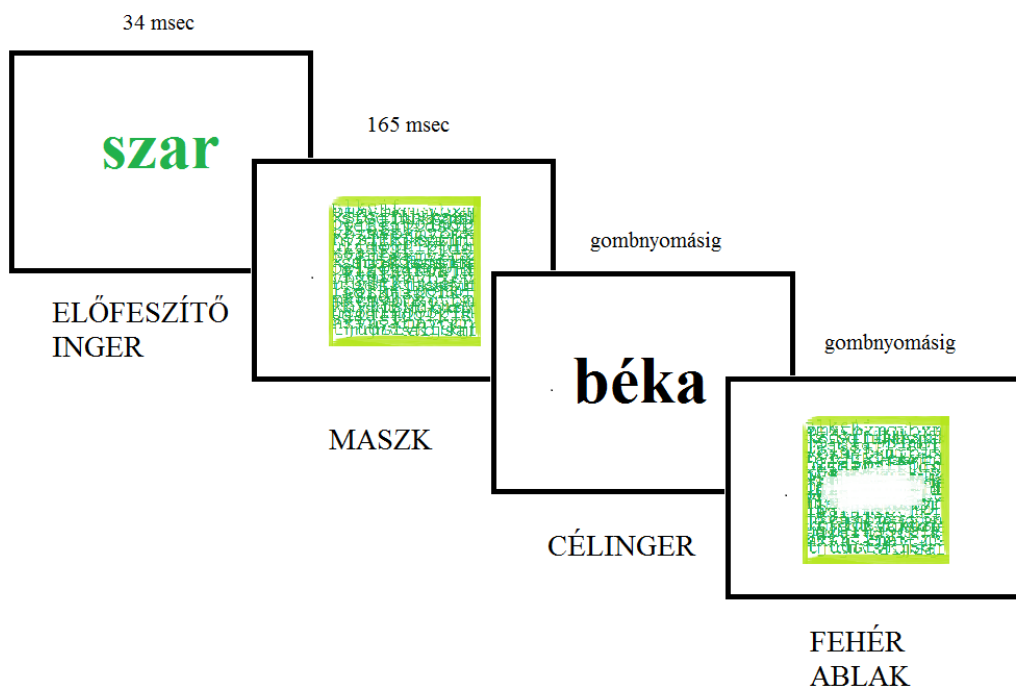
vizsgálati személy esett ki vagy azért, mert hamarabb befejezte a feladat végzését vagy azért, mert a feladaton nyújtott teljesítménye véletlenszerű kitöltésre utalt. Sem a vizsgálati személyek, sem hozzátartozóik a vizsgálatban való részvételért anyagi ellenszolgáltatásban nem részesültek. A vizsgálat lebonyolítására a gimnáziumban igazgatói engedélyt kaptunk, továbbá minden 18. életévét be nem töltött diáktól írásos, aktív szülői engedélyt kértünk a vizsgálat megkezdése előtt. Emellett a vizsgálat megkezdése előtt tájékoztattuk a vizsgálati személyeket a kutatás céljáról, jellegéről. A vizsgálatban való részvételt megtagadhatták, a vizsgálat önkéntes volt, a feladat végzését bármikor következmények nélkül abbahagyhatták. A vizsgálati személyek mindezekről informált beleegyezési nyilatkozatot írtak alá. A kutatás anonim módon zajlott, a vizsgálati személyek adatait bizalmasan kezeltem, diagnosztikai szakvéleményt a vizsgálati adatokról nem adtam, az etikai szabályokat betartottam.

VIZSGÁLATI ESZKÖZÖK

A kísérlet során először előfeszítő ingerek kerültek bemutatásra maszkolva, tudatküszöb alatt, melyek lehettek angol vagy magyar, érzelmileg semleges vagy tabuszavak (testrészek, testnedvek, betegségek megnevezései, szexualásra utaló kifejezések). Ezután célingerként következett egy angol vagy magyar, valódi vagy nem létező, ún. álszó, mely érzelmileg semleges. Erről a szóról kellett eldöntenie a vizsgálati személynek, hogy létező-e, vagy sem. A szavak minden lehetséges kombinációban követhették egymást véletlenszerűen, tehát az angol nyelvű előfeszítő ingert követhette magyar nyelvű és angol nyelvű célinger is, és fordítva. A célingerek minden esetben ragozatlan főnevek voltak. A célingerek esetében átlagosan ugyanolyan gyakoriságú szavakat alkalmaztunk. Az ingerek bemutatásához egy számítógépes programot, a PsychoPy-t használtam (Pierce, 2007), melynek segítségével rögzíteni tudtam a célingerekről hozott döntést, illetve a célingerre adott válasz reakcióidejét. Emellett a vizsgálat felvétele előtt egy 7 részből álló, általunk összeállított kérdőívet töltöttük ki a vizsgálati személyekkel (lásd 1. melléklet). Ebben nemüket, korukat, a kutatásban használt sorszámukat, legutolsó félévi angol jegyüket kérdeztük meg. Rákérdeztünk még arra is, hogy szabadidejükben átlagosan hetente mennyi időt töltenek angol nyelvű filmek nézésével, cikkek olvasásával, stb. Egy 10fokú Likert-skálán be kellett jelölniük, hogy mennyire zavarja őket a káromkodás, mely kérdés célja volt, hogy meg tudjuk, hogy mennyire gátolják le a tabuszavak használatát. Végezetül a Big Five Kérdőív (Caprara, Barbaranelli, Borgogni, & Perugini, 1993) impulzivitás alskála tételeit használtuk fel a kérdőívünkben, mivel úgy gondoltuk, ennek lehet a legnagyobb relevanciája a tabuszavak témakörének kapcsán az összes alskála közül, azonban a kérdőív adatai nem kerültek elemzésre.

A VIZSGÁLAT LEÍRÁSA

A kísérlet elrendezése kevert volt. A gimnáziumi tanulókkal a tesztek 4 csoportban, a Deák Ferenc Gimnázium egyik géptermeiben, nyugodt körülmények között vettük fel. A kísérlet minden esetben az osztályfőnöki óra ideje alatt, az osztályfőnök engedélyével zajlott. A nem gimnazista vizsgálati személyek esetében egyesével, nyugodt körülmények között vettük fel a tesztet. A feladat megoldása kb. 20-25 percet vett igénybe. Miután leellenőriztük a szülői engedélyeket, vagy, hogy a vizsgálati személy betöltötte-e 18. életévét, a vizsgálati személyek aláírták a vizsgálatban való részvételről szóló beleegyező nyilatkozatot, kitöltötték a kérdőívet, s mindezek után megkezdték a program futtatását, s ezzel a feladat végzését a számítógépeken. A projekt nevéhez az általános képzésben részesülő vagy részesült tanulók egy 1-est írtak, míg a két tanítási nyelvű osztályok jelenlegi vagy volt tanulói egy 2-est, hogy az eredményeiket két csoportba tudjuk osztani. Emellett a feladat végzése előtt megadták az általunk kiosztott sorszámukat, illetve a kezességüket, hiszen ennek függvényében dönt el, hogy melyik oldali CTRL billentyű lenyomása jelentette azt, hogy álszót vagy valódi szót véltek látni a döntési helyzetben. A teszt instrukciójából (lásd 2. melléklet) a kísérleti személyek megtudták, hogy melyik oldali CTRL billentyű lenyomása mit jelent, illetve, hogy nagyon gyorsan szavakat fogunk felvillantani nekik, melyekkel nincs dolguk, hiszen a célingerről hozott döntés reakcióidejét rögzíti a számítógép. Az előfeszítő inger átlagosan 34,78 msec-ra villant fel a képernyőn, ami küszöb alatti ingerlésnek számít az előzetes pilot és korábbi kutatásaink alapján. Emellett azért ennyi ideig mutattuk be az előfeszítő ingert, mert az általunk használt számítógépek képernyője 16,7 msec időközönként tudott frissülni, így vagy ennyi időre, vagy ennek egész számú többszörösére tudtuk felvillantani az ingert. Mivel az 50 msec feletti ingerlés gyakran tudatosul, így a 34 msec-ot választottuk. Az előfeszítő ingert követő maszk átlagosan 165,41 msec-ra volt látható, mielőtt megjelent a célinger. Így az ingerbemutatás a maszkkal együtt kevesebb, mint 250 msec időt vett igénybe, ami Huszár és munkatársai (2010) tanulmánya szerint olyan időintervallum, melyen belül megmutatkozik az előfeszített tabuszó hatása, míg ez a hatás 500 msec felett már nem kimutatható. A célingerről hozott döntést követően egy fehér ablak jelent meg (lásd 3.1 melléklet), ahova a vizsgálati személyek beírhatták az előfeszítő ingert, amennyiben sikerült észrevenniük. A feladat menetét az 1. ábra mutatja be. A feladatban összesen 240 szóról kellett döntést hozniuk a vizsgálati személyeknek, a feladatvégzés közbe 3 szünetet iktattunk be, így 4 darab 60 szavas blokkban mutattuk be a célingereket.

1. ábra: A feladat menetét ismertető folyamatábra az egyes ingerek bemutatási idejének jelölésével

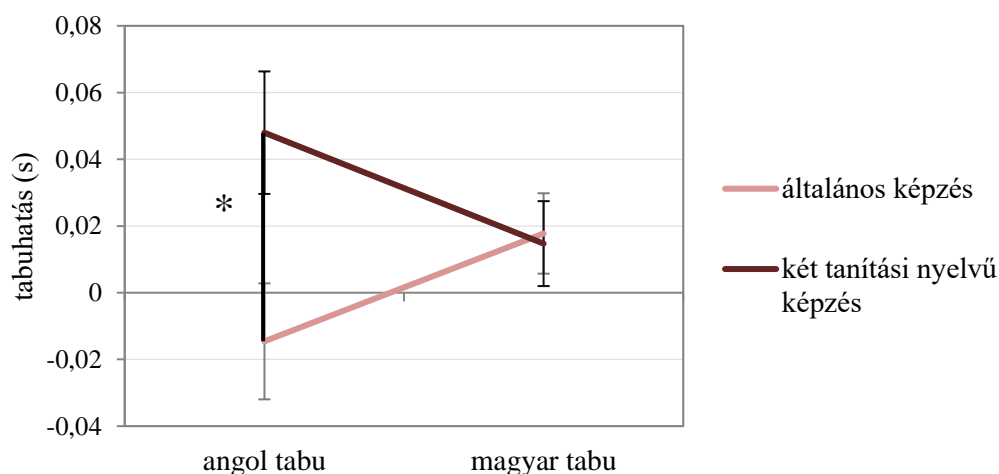
EREDMÉNYEK

Az adatok elemzésének első lépéseként az adathalmazból eltávolítottuk azokat a válaszokat, melyek hibásak voltak. Emellett kiszűrtük az álszavas válaszokat is, hiszen a hipotézis nem indokolta ezek figyelembe vételét. Azokat a válaszokat is kivettük az adathalmazból, melyek túl gyorsak vagy túl lassúak voltak, tehát ahol a reakcióidő kevesebb volt, mint 150 msec, vagy több, mint 2 másodperc. Végül összesítettük a reakcióidőket aszerint, hogy a prime semleges vagy tabuszó volt, illetve aszerint, hogy milyen nyelvkombinációban jelent meg a prime és a célinger.

Hipotézisem tesztelésére, mely szerint a két tanítási nyelvű képzésben részesülő vagy részesült emberek esetében nagyobb angol nyelvű tabuhatás mutatható ki, mint az általános képzésben részesülő/részesült emberek esetében, ismételt méréses varianciaanalízist használtam. Ehhez létrehoztam két változót, egyet az angol előfeszítés, magyar célinger, egyet pedig a magyar előfeszítés, magyar célinger kombinációkhoz (angol tabuhatás, magyar tabuhatás). A változók úgy jöttek létre mindkét esetben, hogy az arousal-t okozó prime-ra adott reakcióidőből kivontam a semleges prime-okra adott reakcióidőket, s ezeket hasonlítottam össze egy csoportosító változó mentén, annak függvényében, hogy a vizsgálati személy a két tanítási nyelvű, vagy az általános képzésű csoportba tartozik. A tabu nyelvének főhatásánál nem volt szignifikáns eredmény ($F(1,53) =$

0,001, $p = 0,978$, parciális $\eta^2 < 0,001$), vagyis ez alapján nincs eltérés az angol nyelvű és a magyar nyelvű tabuhatás nagysága között, ha figyelmen kívül hagyjuk azt, hogy ki milyen képzésben részesül. A csoport főhatása azonban szignifikáns ($F(1,53) = 4,211$, $p = 0,045$, parciális $\eta^2 = 0,074$), tehát van eltérés a két csoport eredményei között, hiszen a két tanítási nyelvűek válaszainak reakcióideje nagyobb volt függetlenül a tabu nyelvtől. A tabu nyelve, vagyis az arousal hatásának okozója és a két tanítási nyelvű vagy általános csoporthoz való tartozás interakciója szintén szignifikáns ($F(1,53) = 4,089$, $p = 0,048$, parciális $\eta^2 = 0,072$), mivel az angol tabuhatás szignifikánsan eltért, nagyobb volt a két tanítási nyelvű képzésben részesülő/részesült személyek esetében az általános képzésű személyekhez képest. Ez azt jelenti, hogy a két tanítási nyelvű képzésűek érzékenyebbek az angol tabuszavakra, mint az általános képzésűek, mivel az ő reakcióidejük szignifikánsan nagyobb mértékben megnyúlt a tabuszavakat követő döntési helyzetben, mint az általános képzésűeké. Az 2. ábra mutatja be az adatokat.

Tabuhatások csoportonként

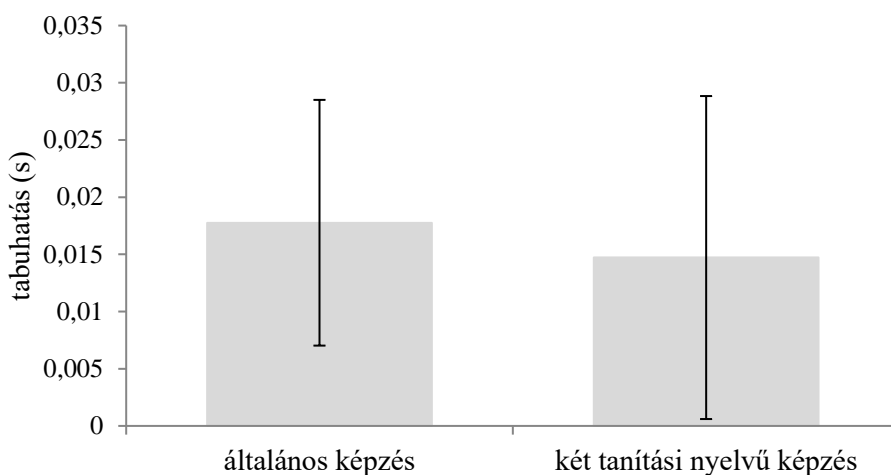
2. ábra: A tabu nyelvének, és a csoportnak a hatása a tabuhatás nagyságára

Az angol és a magyar nyelvű tabuszavak hatása általános képzésű és a két tanítási nyelvű képzésű csoportok esetében. A képzési csoport főhatása, és a képzési csoport illetve tabu nyelv közötti interakció szignifikáns. Az ábrán látható hibaszáv a standard hiba. A függőleges tengelyen jelölt tabuhatás az arousal-t okozó prime-ra adott reakcióidő és a semleges prime-ra adott reakció különbsége.

Mivel az interakció a tabu nyelve és a csoport között szignifikáns volt, független mintás t-próbát alkalmaztam, hogy feltárjam, mi lehet ennek az oka. Megvizsgáltam az angol prime, magyar célinger és a magyar prime, magyar célinger arousal hatását is, a csoportosító változóm pedig a két tanítási nyelvű vagy általános csoporthoz való tartozás volt. A magyar tabuhatás esetében, mikor magyar nyelvű volt a prime és magyar nyelvű volt a célinger is, nem volt szignifikáns különbség a két csoport tekintetében ($t(53) = 0,174$, $p = 0,863$, $d =$

0,047), tehát nem tér el a két csoport abból a szempontból, hogy milyen mértékben zavarja őket az előkészített magyar tabuszó. A 3. ábra mutatja be az adatokat. Ellenben a különbség megmutatkozik az angol tabuhatás esetében, melynek különbsége a két csoport között szignifikáns ($t(53) = -2,474$, $p = 0,017$, $d = 0,669$), tehát eltér annak a mértéke a két csoport esetében, hogy mennyire zavarja őket az angol tabuszó jelenléte. Vagyis az angol tabuszavak után megjelenő magyar szavakra adott reakcióidő függ attól, hogy az adott személy a két tanítási nyelvű vagy az általános csoportba tartozik, ugyanis a két tanítási nyelvű csoport tagjainak esetében szignifikánsan nagyobb mértékben nyúlt meg a reakcióidő, tehát ők nagyobb angol tabuhatást mutattak. A 4. ábra mutatja be az adatokat.

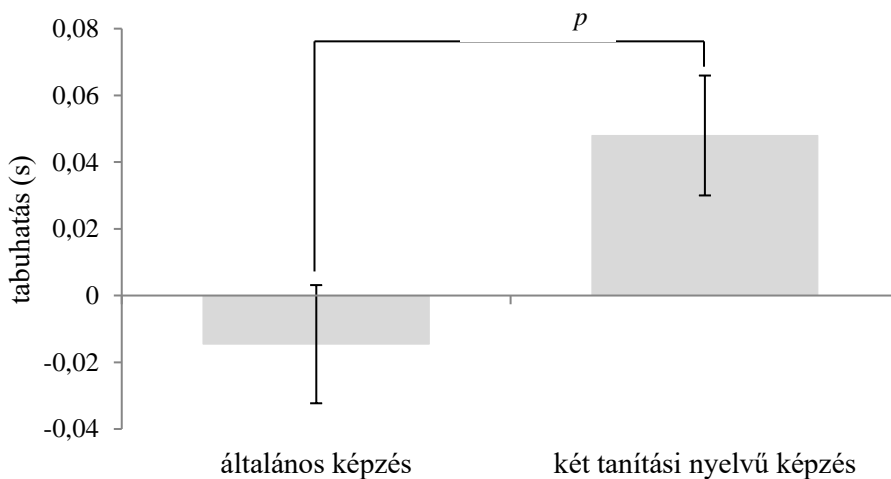
Magyar tabuhatás

3. ábra: A magyar tabuszavak hatása a két csoport esetében

Az ábrán látható hibasáv a standard hiba. A függőleges tengelyen jelölt tabuhatás az arousal-t okozó prime-ra adott reakcióidő és a semleges prime-ra adott reakció különbsége.

Angol tabuhatás

4. ábra: Az angol tabuszavak hatása a két csoport esetében

Az ábrán látható hibasáv a standard hiba. A függőleges tengelyen jelölt tabuhatás az arousal-t okozó prime-ra adott reakcióidő és a semleges prime-ra adott reakció különbsége.

Annak ellenőrzésére, hogy a képzési csoportokon belül eltért-e a magyar illetve az angol tabuhatás mértéke, páros mintás t-próbát alkalmaztam. Sem az általános képzésű tanulók esetében ($t(28) = -1,387, p = 0,176, d = 0,389$), sem a két tanítási nyelvű tanulók esetében ($t(25) = 1,492, p = 0,148, d = 0,399$) nem volt szignifikáns eltérés a magyar és az angol nyelvű előfeszítő inger által kiváltott tabuhatás mértéke között.

MEGVITATÁS

Kutatásom kérdése az volt, melyik csoportra, a két tanítási nyelvűre vagy az általános képzésűre hatnak nagyobb mértékben a küszöb alatt bemutatott angol tabuszavak lexikális döntési helyzetben? A kutatásom legelején meghatározott hipotézisem, mely szerint a két tanítási nyelvű képzésben részesülő emberek esetében jobban kimutatható az angol tabuhatás, mint az általános képzésben részesülő emberek esetében, tehát beigazolódott, kutatásom szignifikáns eredményei alátámasztották azt. Az eredményeim mind arra utalnak, hogy a prime-ként bemutatott angol nyelvű tabuszavak hatására a lexikális döntési helyzetben adott válasz reakcióideje szignifikánsan nagyobb mértékben meghosszabbodik a két tanítási nyelvű képzésben részesülő/részesült személyek esetében az általános képzésben részesülő/részesült társaikhoz képest. Ez pedig arra utal, hogy a két tanítási nyelvű képzésű csoport tagjai jobban feldolgozzák, átélik az angol nyelvű tabuszavak érzelmi töltetét az általános képzésű csoporthoz képest.

Az eredményeknek többféle magyarázata is lehet, melyek mindegyike több aspektusból áll össze. Kutatásom eredményei részben összhangban vannak Conrad és munkatársai (2011) eredményeivel, hiszen a két tanítási nyelvűek valóban hasonló reakcióidőket mutattak az anyanyelvi és a tanult nyelvi tabuszavak feldolgozásakor is, ami azt erősíti, hogy nincs különbség a kettő érzelmi töltetű szavainak átélése között. Conrad és munkatársai (2011) továbbá azt találták, hogy a negatív és pozitív szavak célingerként való feldolgozása minkét nyelven gyorsabb a semleges szavakéhoz képest, mivel jobban megragadják figyelmünket. Ez összhangban van azzal, hogy ha előfeszítő ingerként kerül bemutatásra egy érzelmi töltetű szó, megnyúlik az utána adott reakcióidőnk a döntési helyzetben, éppen azért, mert figyelmi kapacitásunkat leköti az érzelmi töltés. Emellett az eredményeim alakulásának egyik magyarázata visszavezethető Severens és munkatársai (2012) gondolatmenetéhez is, miszerint a tabuszó és a hozzá kapcsolódó gátlás összekapcsolódnak, így bármilyen kontextusban is jelentkezzen a tabuszó, nem vagyunk képesek elvonatkoztatni

annak érzelmi töltetétől, a hozzá kapcsolódó tiltástól. Azt feltételeztem, hogy ha valaki, jelen esetben egy két tanítási nyelvű személy, magas szinten beszéli a nyelvet, akkor az ő esetében ez a fajta gátlás a tanult nyelv szavainál is kialakulhat, hiszen pontosan fel tudja dolgozni az adott szó negatív érzelmi töltését, akár csak az anyanyelve tabuszavaiét. Tehát egy idő után az angol tabuszavakhoz is kapcsolódni fog egy külső tiltás, ami belsővé válik, s akár szociális szabállyá is alakulhat. Ez úgy lehetséges, hogy a két tanítási nyelvűek legtöbb tanórájukon az angol nyelvet használják, emellett pedig eleve emelt szinten tanulják az angolt. Számukra az angol nyelvű közeg válik a természetes iskolai közeggé, ahol éppúgy kerülendő a tabuszavak használata, mint az általános képzésű diákok esetében a magyar nyelvű tanórákon, iskolai közegben.

Azt gondolom, hogy éppen a fent említett okok miatt nem magyarázható a kutatásom Gawinkowska és munkatársai (2013) elméletével. Az ő eredményeik kétnyelvű emberekre vonatkoznak, s olyanokra, akik tanulták az angolt, s ez bizonyos szempontból speciálisabb populáció az én kutatásomban szereplő mintához képest. Mivel a kétnyelvűek feltehetően mindkét nyelvet rendszeresen használják különböző szociális helyzetekben, viszont mindig olyan közegben, ahol vagy az egyik, vagy a másik nyelv a többségében használt, s talán csak az egyik nyelv ismert az adott közeg által, így természetesen a másik nyelv tabuszavainak használata nem von szociális elítélést maga után. Akik azonban csak valamilyen szinten tanulják az angolt, de nem két tanítási nyelvű képzésben részesülnek, szintén kevesebb külső tiltást kapnak a második nyelv tabuszavaival szemben, hiszen eleve kevesebbszer használják őket, s nem feltétlenül iskolai kontextusban, így annyira legátolniuk sem kell őket.

Kutatásom eredményei nem tudják alátámasztani vagy megcáfolni azokat az elméleteket, melyek arra vonatkoznak, hogy a tanult nyelv szavai hallatán vagy láttán aktiválódnak-e az anyanyelvi szavak is (Dudschig et al., 2014, Vukovic & Williams, 2014), mivel az adatok elemzésében nem vizsgáltam az angol nyelvű célingerekre adott válaszok reakcióidejét.

Kutatásom egyik legfontosabb limitációja, hogy a gimnazista populáció esetében a teszt felvétele társas helyzetben történt, melynek következtében romolhatott a vizsgálati személyek koncentrációja, reakcióideje. Éppen emiatt a kutatási személyek 1/6 része kiesett a mintából, hiszen eredményeiket nem tudtuk értelmezni, vagy azért, mert abbahagyták a teszt kitöltését, vagy azért, mert a feladaton mutatott teljesítményük véletlenszerű kitöltésre utalt. Egy másik kutatásban érdemes lenne a személyekkel egyenként felvenni a teszteket, s úgy megnézni az eredmények alakulását.

Egy esetleges későbbi folytatásban kihagynám a célingerről való döntés után felvillanó fehér ablakot, mely azt a célt hivatott szolgálni, hogy a vizsgálati személy begépelhesse a prime-ot, amennyiben sikerült észrevennie azt. Ez a legtöbb embert, főként a gimnazista csoportban, megzavarta, s sokan azt gondolták, hogy a célingert kell begépelni a fehér ablakba. Mivel a gimnazisták esetében a tesztfelvétel csoportosan történt, így nem tudtuk kiszűrni az ilyen jellegű tévesztéseket, míg a nem gimnazista populációval történő tesztfelvételkor

sokkal nagyobb százalékban tették fel esetleges kérdéseiket a vizsgálati személyek, így ott kevesebb volt a hibázási lehetőség is.

Mindezek mellett néhány technikai akadályba is ütköztünk a csoportos tesztfelvétel során, ugyanis egy szerverről futott a program mindenki számítógépén, két külön gépteremben, s egyes vizsgálati személyek ugyanazt a kódot kapták, ami az adatok összefolyását eredményezte. Nem vettem számításba azt sem, hogy attól, hogy valaki általános képzésben részesül, még tanulhatja emelt szinten és alapszinten is az angol nyelvet, erre vonatkozólag érdemes lenne adatokat gyűjteni. Illetve az sem elhanyagolható szempont, hogy milyen valaki nyelvérzéke, hiszen a két tanítási nyelvű csoportban is lehetnek olyanok, akik kevésbé jó nyelvérzékkel rendelkeznek, míg az általános képzésűek között is lehetnek olyanok, akik, ellenben különösen jó nyelvérzékkel bírnak, s ez is fontos lehet annak a tekintetében, hogy hogyan képesek feldolgozni az adott nyelv érzelmi aspektusait.

Úgy gondolom, kutatásom eredményeit a gyakorlatban is lehetne hasznosítani, hiszen a nyelvoktatás szempontjából nagyon lényeges, hogy egy tanult nyelvnek ne csak az absztrakt, nyelvtani szabályait sikerüljön elsajátítania a tanulóknak, hanem fel tudják dolgozni, értelmezni és átélni tudják az adott nyelvben előforduló különböző érzelmekre vonatkozó kifejezéseket, azok töltetét. A mindennapi életben ugyanis, ezáltal sokkal könnyebben hasznosíthatóvá, árnyaltabbá válik az idegen nyelv, melyet a személy tanul, s ez különösen jelentőségteljes a 21. században, mikor az angol világnyelv, s az embereknek lehetőségük van külföldön dolgozni, tanulni, élni, s ott szükséges az angol nyelvet magas fokon beszélniük. A kutatás eredményei arra engednek következtetni, hogy ez valamilyen szinten idő és befektetett energia kérdése, hiszen a két tanítási nyelvűek emelt óraszámában tanulják és használják a nyelvet. Emellett az is fontos, hogy az ember ne csak egy tantárgyként találkozzon a nyelvvel, hanem használja, alkalmazza a mindennapi életében is, hiszen minél többször él át különböző élményeket, érzelmeket a tanult idegen nyelv használata közben, annál nagyobb eséllyel fogja tudni értelmezni, átérezni az adott nyelv szavainak érzelmi töltését. Arra a kérdésre, hogy a két tanítási nyelvű csoport esetében tapasztalható erősebb angol nyelvű tabuhatás melyik tényezőnek köszönhető, az iskolai kereteken belüli gyakoribb használatnak, a nyelv megismerésére fordított nagyobb energiának és időnek, vagy esetleg valami másnak, jelen kutatásnak nem volt célja választ találni. A későbbiekben azonban érdemes volna feltárni, hogy mely tényezők járulnak hozzá leginkább a tanult idegen nyelv érzelmi aspektusának magasabb szintű feldolgozásához.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Borgogni, L., & Perugini, M. (1993). „The big five questionnaire”: A new questionnaire to assess the five factor model. *Personality and Individual Differences*, 15(3), 281-288.
- Conrad, M., Recio, G., & Jacobs, A. M. (2011). The time course of emotion effects in first and second language processing: a cross cultural ERP study with German-Spanish bilinguals. *Frontiers in Psychology*, 2(article 351). doi: 10.3389/fpsyg.2011.00351.
- Dudschig, C., de la Vega, I., & Kaup, B. (2014). Embodiment and second-language: Automatic activation of motor responses during processing spatially associated L2 words and emotion L2 words in a vertical Stroop paradigm. *Brain & Language*, 132, 14-21. doi: [10.1016/j.bandl.2014.02.002](https://doi.org/10.1016/j.bandl.2014.02.002).
- Duyck, W., Vanderelst, D., Desmet, T., & Hartsuiker, R. J. (2008). The frequency effect in second-language visual word recognition. *Psychonomic Bulletin & Review*, 15, 850–855. In Opitz, B., & Degner, J. (2012). Emotionality in a second language: It's a matter of time. *Neuropsychologia*, 50(8), 1961-1967.
- Gawinkowska, M., Paradowski, M. B., & Bilewicz, M. (2013). Second Language as an Exemptor from Sociocultural Norms. Emotion-Related Language Choice Revisited. *PLoS ONE*, 8(12): e81225. doi: 10.1371/journal.pone.0081225.
- Gollan, T. H., Montoya, R. I., Cera, C., & Sandoval, T. C. (2008). More use almost always means a smaller frequency effect: Aging, bilingualism, and the weaker links hypothesis. *Journal of Memory & Language*, 58, 787–814. In Opitz, B., & Degner, J. (2012). Emotionality in a second language: It's a matter of time. *Neuropsychologia*, 50(8), 1961-1967.
- Huszár, T., Makra, E., Hallgató, E., Janacsek, K. & Németh, D. (2010). A tabuszavak hatása lexikális döntési helyzetben. *Psychiatria Hungarica*, 25(6), 525-537.
- Ivanova, I., & Costa, A. (2008). Does bilingualism hamper lexical access in speech production?. *Acta Psychologica*, 127, 277–288. In Opitz, B., & Degner, J. (2012). Emotionality in a second language: It's a matter of time. *Neuropsychologia*, 50(8), 1961-1967.
- MacKay, D. G., Shafto, M., Taylor, J. K., Marian, D. E., Abrams, L., & Dyer, J. R. (2004). Relations between emotion, memory, and attention: Evidence from taboo Stroop, lexical decision, and immediate memory tasks. *Memory & Cognition*, 32(3), 474-488.
- Opitz, B., & Degner, J. (2012). Emotionality in a second language: It's a matter of time. *Neuropsychologia*, 50(8), 1961-1967.
- Pieper, W. (1997). *Kakadémia – Az emberi ürülék kultúrtörténete*. Budapest: Háttér Kiadó. In Huszár, T., Makra, E., Hallgató, E., Janacsek, K. & Németh, D. (2010). A tabuszavak hatása lexikális döntési helyzetben. *Psychiatria Hungarica*, 25(6), 525-537.
- Pierce, J. W. (2007). PsychoPy - Psychophysics software in Python. *Journal of Neuroscience Methods*, 162(1-2), 8-13.

- Pinker, S. (2007). *The Stuff of Thought: Language as a Window into Human Nature*. New York: Viking. In Huszár, T., Makra, E., Hallgató, E., Janacsek, K. & Németh, D. (2010). A tabuszavak hatása lexikális döntési helyzetben. *Psychiatria Hungarica*, 25(6), 525-537.
- Sandoval, T. C., Gollan, T. H., Ferreira, V. S., & Salmon, D. P. (2010). What causes the bilingual disadvantage in verbal fluency? The dual-task analogy. *Bilingualism: Language and Cognition*, 13, 231. In Opitz, B., & Degner, J. (2012). Emotionality in a second language: It's a matter of time. *Neuropsychologia*, 50(8), 1961-1967.
- Severens, E., Kühn, S., Hartsuiker, R. J., & Brass, M. (2012). Functional mechanisms involved in the internal inhibition of taboo words. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 7(4), 431-435. doi: 10.1093/scan/nsr030.
- Vajda, B. (2005). *A világ országai*. Nyíregyháza: Nyír-Karta Bt. In Huszár, T., Makra, E., Hallgató, E., Janacsek, K. & Németh, D. (2010). A tabuszavak hatása lexikális döntési helyzetben. *Psychiatria Hungarica*, 25(6), 525-537.
- Vukovic, N., & Williams, J. N. (2014). Automatic perceptual simulation of first language meanings during seconde language sentence processing in bilinguals. *Acta Psychologica*, 145, 98-103. doi: [10.1016/j.actpsy.2013.11.002](https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2013.11.002).

MELLÉKLETEK

1. MELLÉKLET

1. Nem:

2. Kor:

3. Sorszám:

4. Kérlek, jelöld be az alábbi egyenesen, hogy mennyire zavaró számodra a káromkodás!

Egyáltalán nem

Nagyon

5. Átlagosan hetente hány órát töltesz angol nyelvű videók, filmek, sorozatok nézésével/
könyvek, magazinok, újságok olvasásával?
.... óra

6. Legutolsó félévi jegyed angolból:

7. Kérlek, jelöld be, hogy az alábbi állítások mennyire pontosan jellemzik a
személyiségedet!

- 5 – Teljesen egyetértek
- 4 – Inkább egyetértek
- 3 – Igaz is, nem is
- 2 – Inkább nem értek egyet
- 1 – Egyáltalán nem értek egyet

Meglehetősen érzékeny vagyok. ...

Nem egykönnyen veszem el a türelmem. ...

Általában nem leszek dühös még olyankor sem, amikor pedig jó okom lenne rá. ...

Ha bosszús vagyok, gúnyolódni kezdek. ...

Általában nem reagálok gyorsan. ...

Néha lényegtelen dolgokon is feldühödöm. ...

Általában nem veszem el a nyugalmam. ...

Néha elhamarkodottan cselekszem. ...

Általában nem reagálok a provokációkra. ...

Fölöttébb bosszant, ha olyankor zavarnak, amikor valami érdekeset csinálok. ...

Ha bírálják, nem állom meg, hogy rákérdezzek, mi az oka. ...

Még szélsőségesen nehéz helyzetekben sem veszem el az önuralmam. ...

2. MELLÉKLET

„Üdvözlünk a feladatban! A következőkben egy ehhez hasonló, ún. „maszkot” (lásd **3.2 melléklet**) fogsz látni a képernyő közepén, amit egy idő után felvált egy fekete betűszínű szó. Ez a szó lehet egy létező magyar szó, de lehet egy kitalált szó is – úgynevezett álszó. Az a feladatod, hogy eldöntsd, az éppen megjelenő szó létező szó-e vagy sem. Ha úgy gondolod, létező szót látsz, nyomd le a JOBB OLDALI CTRL billentyűt! Ha úgy gondolod, a látott szó nem létezik, nyomd le a BAL OLDALI CTRL billentyűt! A szó megjelenése előtt nagyon röviden felvillan egy másik szó is, zöld színnel. A rövid bemutatási idő miatt nagy eséllyel nem is fogod tudni kibogarászni, hogy mit villantottunk fel, de ez nem is baj, mert ezzel a szóval nincs dolgod. Ha észre is veszed, hogy mit mutattunk be ilyen módon, hagyd figyelmen kívül a jelentését, csak az ezt követő feladatra figyelj! Fontos, hogy olyan gyorsan nyomd le a helyes válaszgombot, ahogy csak tudod – a reakcióidődet rögzíti a számítógép. Miután válaszoltál, érkezik a következő szó a képernyőre, és így tovább. Ha készen állsz, tedd a két mutatóujjad a megfelelő CTRL billentyűkre, és valamelyik billentyű lenyomásával indítod is a feladatot!”

3.1 MELLÉKLET

3.2 MELLÉKLET

